

ГЛОБАЛЬНИЙ ВИМІР ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ВПЛИВУ СЕРЕДОВИЩА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

GLOBAL DIMENSION OF THE FUNCTIONING AND IMPACT OF THE ENVIRONMENT ON POLICY MAKING

Визначені характерні риси глобалізації як чинників середовища вироблення політики. Встановлено, що в умовах глобалізації політичний простір не обмежується винятково межами держави. Встановлено, що об'єктами регулювання глобального економічного середовища є: торговельна політика; міжнародні валютні відносини; міжнародний економічний розвиток; діяльність транснаціональних компаній; міжнародне співробітництво тощо. Особливе місце при формуванні інституційної структури належить економічним інститутам. Найбільш впливовим регулятором світових економічних процесів є система ООН та її спеціалізовані заклади: МВФ, Світовий Банк, СОТ. Участь в цих інститутах по різному впливає на країни – учасниці.

Соціально-гуманітарна сфера набуває все більшого значення в сучасному світі, що обумовлено зростанням ролі людського фактору та людського капіталу. Саме людина опиняється у центрі економічного, соціального та політичного розвитку. Під впливом глобалізації, як всеохоплюючого процесу становлення глобальної спільноти людей у масштабі всього людства, що заміщає локальні форми та норми життєдіяльності загальносвіттовими, формування однакової, взаємодії та взаємообумовленості різних сторін життя окремих компонентів, країн, народів та людей у рамках єдиного світу в умовах поширення принципів свободи особистості, формується глобальне соціально-гуманітарне середовище адже, по-перше, глобалізація охоплює все людство як цілісну складну систему; по-друге, глобалізація складається із спільностей, груп та/або індивідів, у рамках якої відбувається взаємодія людей на основі волі, свідомості, ціннісних орієнтирів. Особливу роль набуває міжнародне соціально-гуманітарне співробітництво та недержавні суб'єкти, а саме неурядові організації, громадянські рухи, громадські ініціативи.

Ключові слова: політична глобалізація, публічне управління, державна політика, еко-

номічне середовище, соціально-гуманітарна сфера.

The characteristic features of globalization as factors in the policy making environment are determined. It has been established that in the context of globalization, the political space is not limited to the state. It has been established that the objects of regulation of the global economic environment are: – trade policy; international monetary relations; international economic development; activities of transnational companies; international cooperation, etc. A special place in the formation of the institutional structure belongs to economic institutions. The most influential regulator of world economic processes is the UN system and its specialized agencies: IMF, World Bank, WTO. Participation in these institutions affects the participating countries in different ways.

The social and humanitarian sphere is becoming increasingly important in the modern world, due to the growing role of the human factor and human capital. Specifically, a person is at the center of economic, social and political development. Under the influence of globalization as a comprehensive process of the formation of a global community of people on the scale of all mankind, replacing local forms and norms of life with global ones, the formation of uniformity, interaction and interdependence of different aspects of the life of individual components, countries, peoples and people within the framework of a single world in the context of the spread of the principles of individual freedom, a global social and humanitarian environment is being formed, because, firstly, globalization embraces all of humanity as an integral complex system; secondly, globalization consists of communities, groups and/or individuals, within which people interact based on will, consciousness, and value orientations. A special role is acquired by international social and humanitarian cooperation and non-state actors, namely non-governmental organizations, civil movements, public initiatives.

Key words: political globalization, public administration, state policy, economic environment, social and humanitarian sphere.

УДК 351/354

DOI <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2023.34.11>

Тертичка В.В.

д. наук з держ. упр., професор,
завідувач

Києво-Могилянська школа
врядування імені Андрія Мелешевича
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»

Делія О.В.

канд. іст. наук, доцент,
директор

Полтавський кооперативний коледж
ORCID 0000-0001-9806-5328

Постановка проблеми. Глобалізація, є одним з найважливіших сучасних міжнародних процесів, постає позитивним процесом творення під час людської діяльності взаємопов'язаного цілісного світу і має кілька аспектів: економічний, політичний та соціокультурний, які тісно взаємопов'язані та взаємодоповнюють один одного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика впливу глобалізації на національну систему державного управління постала предметом наукового дослідження Р. Войтович [1]. Інституційний вимір глобалізації, світові економічні моделі знаходяться

у фокусі дослідницької оптики вітчизняних та зарубіжних вчених: В. Співак, Л. Герасіної, А. Dixit, Е. Furubotn, Р. Richter [2; 3; 4; 5]. Попри вагомий здобутки дослідників та значний внесок у розробку наукової проблеми, питання розгляду ролі глобального середовища у виробленні державної політики подане фрагментарно, що актуалізує подальші розвідки.

Метою публікації є дослідження глобального виміру середовища та його впливу на вироблення державної політики.

Виклад основного матеріалу. Особливістю сучасного середовища державної політики є наявність глобальних політичних

викликів, які можна класифікувати за низкою ознак (табл. 1). При цьому глобалізація призводить до «зрівнювання» внутрішньополітичних та міжнародних, зовнішньополітичних викликів і навіть до домінування цих останніх, що особливо помітно в галузі економіки, де світове господарство стає сильнішим і вагомішим за національні господарства. Політичний простір став більш тісно пов'язаним із глобальними процесами, які надали політичному процесу тенденції та інерції все більшого «відходу» від державно-центристської моделі світу та яскраво вираженої світової – загальнопланетарної спрямованості.

Розгортання глобальних процесів та формування глобальної діяльності цивілізації призводить у політичному складнику середовища до багатовекторних нелінійних процесів. І ця особливість соціально-політичних процесів продовжує ту специфіку культурно-цивілізаційних процесів, яка відрізняє їх від біологічних, що регулюються генетичними механізмами. Людство накопичує свій інформаційний зміст завдяки позагенетичним механізмам, створюючи нові сфери та напрями діяльності на надіндивідуальному, а тепер і наддержавному рівнях. Це дозволяє їй надалі накопичувати необхідну інформацію, використовуючи

новий механізм – глобалізацію та інші глобальні процеси.

Глобальна політика характеризується тим, що не знає бар'єрів і єдиного центру; легко долаючи державні кордони, вона здатна впливати на організовані спільноти людей у будь-якому місці планети. Політичними викликами глобалізації стають централізація та монополізація світової влади і суб'єктів глобального управління, послаблення національних держав, певне скорочення їх суверенітету. Сучасні держави все більше повноважень делегують впливовим міжнародним організаціям. У цій архітектурі глобального політичного порядку існує кілька центрів сили, які представлені, наприклад, однорідними стабільними структурами, типовим прикладом яких можуть бути:

- глобальні наддержавні союзи, військово-політичні блоки, системи колективної безпеки міжнародні організації, тощо. Наприклад, такі як ООН, НАТО, ЮНЕСКО, ОБСЄ та інші;
- великі регіональні організації (наприклад, ЄС, МЕРКОСУР та інші) – у міру включення до свого складу нових членів все це виявляє дедалі більше ознак глобальності.

Таким чином, разом з державами на міжнародній арені з'явилися нові актори, які істотно впливають на політичне життя. Внаслідок їх

Таблиця 1

Класифікація глобальних політичних викликів

Ознака класифікації	Види глобальних політичних викликів
З погляду суб'єкта	виклики, які є результатом прийняття невірних політичних рішень та політичного (ненавмисного) прорахунку; виклики, які є результатом безвідповідальних рішень та дій.
За об'єктами впливу	виклики, що впливають на економічну сферу життєдіяльності світової та локальної спільноти; виклики, що впливають на соціальну сферу життєдіяльності світової та локальної спільноти; виклики, що впливають на культурну, духовну та етичну сферу життєдіяльності світової та локальної спільноти; виклики, що впливають на екологічну сферу життєдіяльності світової та локальної спільноти; виклики, що впливають на інформаційну сферу життєдіяльності світової та локальної спільноти.
З огляду на причинно-наслідкові зв'язки	економічні; соціальні; культурні; інформаційні; екологічні, тощо.
За рівнем масштабу	виклики, які мають локальний масштаб, проте впливають на міжнародну ситуацію у світі; виклики, які мають регіональний масштаб, проте впливають на міжнародну ситуацію у світі; виклики, що охоплюють усю світову політичну систему і мають глобальний масштаб.
За часом впливу	виклики, які мають темпоральний та ситуативний характер; виклики, що мають довготривалий характер, ті, що потребують тривалого процесу та спільної кооперації зусиль усієї світової спільноти.
За характером впливу	виклики, які мають кумулятивний вплив на світову систему; виклики, які мають сингулярний ефект, впливаючи на конкретну систему.

появи виник новий політичний простір, а сама політика вийшла за межі держав та державних кордонів. Тим самим, глобалізація неминує породжує світову політику (політику світового масштабу), яка значною мірою змінює роль, характер діяльності та сам статус сучасних національних держав. Ці процеси призводять до трансформації національного суверенітету, який загалом слабшає за рахунок явного чи неявного, вимушеного чи добровільного делегування частини суверенних прерогатив різним міждержавним, наднаціональним та світовим утворенням та домовленостям. У той же час більшість міжнародних структур сьогодні демонструють нездатність адекватно реагувати на виклики глобалізаційних політичних процесів. Вони створювалися в інший історичний час, були наділені іншими функціями, не пов'язаними із завданням контролю та управління глобалізаційними політичними процесами.

В умовах формування нового глобального світопорядку досить помітно проявляються зусилля держав у створенні системи глобального управління. Останнє передбачає суверенні, демократичні держави як суб'єкти і об'єкти цього процесу. Вони і надалі зміцнюватимуть власні демократії і домагатимуться демократизації глобального політичного середовища. В доступній для огляду перспективі людство навряд чи здатне обійтися без політичного інституту суверенної держави [6]. При цьому, ефективність зовнішньої політики кожної держави напряму залежить від того, наскільки вона враховує політичні аспекти глобального середовища, тенденції світового розвитку та закони функціонування системи міжнародних відносин [7].

Отже, глобальний рівень формування політичної системи сьогодні, своєю чергою, є «парасольковим» рівнем. Усі спроби створення єдиного світового шляху розвитку зазнають невдач через орієнтир саме на глобальний рівень — у реальності створити та реалізувати єдину модель формування та розвитку політичної системи, за якої різні економічні та політичні рішення призводять до політичного, економічного, соціального та екологічного прогресу, не знаходять практичної реалізації. Водночас, базовим рівнем політичного впливу є локальний рівень, рівень окремої держави, а політичні аспекти глобального середовища її державної політики повинні першочергово сприяти захисту її суверенітету та враховувати власні інтереси держави.

Об'єктами регулювання глобального економічного середовища постають: торговельна політика, міжнародні валютні відносини, між-

народний економічний розвиток, діяльність транснаціональних компаній, міжнародне співробітництво. Сучасне світове господарство характеризується розростанням та ускладненням системи інститутів, викликаних до життя неминучими та надновими потребами, що зумовило процес інституціоналізації загальносвітових економічних відносин та взаємозв'язків.

Найбільш впливовим та всеохоплюючим регулятором є система Організації Об'єднаних Націй. Серед спеціалізованих закладів ООН є могутні організації, які беззастережно керують сьогодні найважливішими сферами міжнародної економіки – МВФ, Світовий Банк, СОТ. У структурі ООН є органи, що регулюють міжнародні економічні відносини на галузевому рівні (ЮНІДО, ФАО, ІКАО та ін.) та ті, які координують співпрацю між країнами на регіональному рівні (регіональні комісії ЕКОСОП). Поза структурою ООН необхідно виділити такі важливі регулятори міжнародних економічних відносин як Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), куди входять 30 найбільш розвинених країн світу, а також консультативні групи держав. Серед останніх особливий вплив мають «Група Семи (Г-7)», «Група Двадцяти (Г-20)». Численну групу становлять міжнародні організації регулювання економічних відносин на галузевому рівні, більшість з яких включено до системи ООН, але є й такі, що мають неурядовий характер:

- блок організацій міжнародного регулювання торговельних відносин: Світова організація торгівлі (СОТ) Конференція Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Міжнародний торговельний центр (ЮНКТАД/СОТ), Комісія Організації Об'єднаних Націй з питань права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ), Міжнародна торговельна палата (МТП).

- блок організацій міжнародного регулювання фінансової сфери: Група Світового Банку, яка складається з таких основних інститутів: Міжнародного банку реконструкції й розвитку (МБРР), Міжнародний валютний фонд (МВФ), Міжнародної фінансової корпорації (МФК), Міжнародної асоціації розвитку (МАР), Багатостороннього агентства з гарантій інвестицій (БАГІ), Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних суперечок (МЦУІС).

- організації кредитори: Паризький та Лондонський клуби.

У традиційному поданні легітимність міжнародних інституцій неможлива без згоди держав-членів зі своїми діями. Це передбачає, що міжнародні неурядові інститути за своєю природою відносно незалежні в адміністра-

тивному та функціональному плані. Ті з них, які започатковані державами, у міру становлення набувають автономії, розвиваючи, як у випадку ЄС, наднаціональний компонент у моделі свого економічного та політичного управління, а, отже, і суб'єктність у світовій політиці.

Під впливом глобалізації та інтеграції змінюються інституційні механізми різних економічних систем та утворюють єдиний міжнародний інституційний механізм, який впливає на вирішення глобальних світових питань, експорт та імпорт країн-учасниць, регулюючи їх участь, тощо. Кожна країна, будучи учасником різних міжнародних організацій, має можливість впливати на встановлення та зміну міжнародних інституційних механізмів, тим самим максимізуючи свою функцію корисності. Але водночас країна-учасниця має підкорятися даним міжнародним механізмам, що не завжди сприятливо впливає на зовнішньоекономічну діяльність.

Всі держави, що є учасниками певного міжнародного інституту, мають різний рівень розвитку і тому зрозумілим є те, що участь в цих інститутах спричинює різний вплив на країни – учасниці. Все це зумовлює появу інституційного ризику, який провокує зміни соціально-економічних параметрів держав, внаслідок:

- настання несприятливих подій у зв'язку з обов'язковим прийняттям умов членства в інституції, що може вимагати та супроводжуватись змінами державних політик, законодавства тощо;

- настання несприятливих подій у зв'язку зі зміною самих інститутів та правил їх функціонування;

- відхилення реальних подій від очікуваного результату в процесі впровадження інституційних правил, вимог, змін – можливість несприятливого результату, дестабілізації економіки держави у зв'язку зі зміною інститутів, що зумовлено дією факторів, які генерують невизначеність, неадекватність та невідповідність, провокують різну реакцію суб'єктів держави на ці зміни (наприклад, міжнародні фінансові організації ставлять вельми жорсткі умови при виділенні коштів і суворо стежать їх дотриманням).

У таких умовах завданнями сталого розвитку національної економіки є:

- розробка стратегічних положень економічної політики та тактичні настанови державного врегулювання щодо здійснення національної доктрини – підвищення добробуту життя населення країни;

- використання технічної, фінансової та іншої допомоги міжнародних інститутів на власне благо та розвиток, на власний розсуд.

При цьому, в основу державної політики повинний бути покладений розвиток двосторонніх та багатосторонніх відносин взаємовигідного та рівноправного партнерства з іноземними державами, міждержавними об'єднаннями, міжнародними організаціями та в рамках форумів на основі поваги до принципів незалежності та суверенітету, прагматизму, транспарентності, багатовекторності, передбачуваності, неконфронтаційного відстоювання національних пріоритетів.

Під впливом глобалізації, як всеохоплюючого процесу становлення глобальної спільності людей у масштабі всього людства, що заміщає локальні форми та норми життєдіяльності загальносвітовими, формування однаковості, взаємодії та взаємообумовленості різних сторін життя окремих компонентів, країн, народів та людей у рамках єдиного світу в умовах поширення принципів свободи особистості, формується глобальне соціально-гуманітарне середовище. Первинним елементом взаємодії у рамках даної глобальної соціально-гуманітарної системи залишається держава. На глобальному рівні соціально-гуманітарна складова є предметом міжнародних програм, пов'язаних з боротьбою з бідністю та голодом, забезпеченням загальної початкової освіти, екологічної стійкості, досягненням гендерної рівності тощо. Ці питання були оголошені цілями розвитку тисячоліття 2000 року. Ключову роль тут, як і в інших глобальних сферах, відіграє ООН. Її система на сьогодні складається з самої цієї організації та понад 30 пов'язаних з нею організацій, відомих як програми, фонди та спеціалізовані установи: Економічна та Соціальна Рада ООН (ЕКОСОП), Форум зі співпраці з метою розвитку (ФСР), Сегмент з гуманітарних питань ООН (СГУ), Управління Верховного комісара у справах біженців ООН (УВКБ), Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Програма розвитку ООН (ПРООН), Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), Міжнародна організація праці (МОП), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Всесвітня продовольча програма ООН (ВПП), Продовольча та сільськогосподарська організація (ФАО), Міжнародне агентство з атомної енергетики (МАГАТЕ).

Можна виділити основні глобальні соціально-гуманітарні виклики кінця ХХ – на початку ХХІ сторіччя: проблема здоров'я людини, проблема голоду, демографічна, екологічна проблема, проблема обмеженості природних ресурсів, ядерної зброї, збереження миру, тероризму, відсталості півдня та розвиненості півночі. Як наслідок, гуманітарні та соціальні засоби стали інтенсивно включатися у

військові та економічні заходи впливу, а також відігравати істотну самостійну роль.

Задля уникнення негативного впливу в умовах високого ступеня взаємопов'язаності та непередбачуваності, що характеризує сучасні світополітичні процеси, соціально-гуманітарна складова політики держав має розглядатися, в тому числі, через призму транснаціональних викликів та загроз, що виникають для особистості та суспільства як на рівні окремих країн, так і в ряді випадків – на рівні регіонів, а у своєму граничному вираженні – на рівні світу загалом. Таким чином, соціально-гуманітарна інтеграція до глобального суспільства має достатні перспективи зміцнити світову спільноту за коректного визначення відповідних державних пріоритетів.

Висновки. Середовище вироблення державної політики у глобальному контексті демонструє низку важливих тенденцій, які суттєво впливають на структурні, часово-просторові та змістові рівні політики національних держав: детериторіальність, наднаціональний характер зв'язків та багатосуб'єктність державної політики, розмитість кордонів між зовнішньою і внутрішньою політикою, поліцентричність, інституціоналізація глобальних економічних відносин, посилення соціально-гуманітарного складника середовища у глобальному вимірі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Войтович Р.В. Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретико-методологічний аналіз): Монографія / За заг. ред. д-ра філос. наук, проф. В.М. Князєва. К.: Вид-во НАДУ, 2007. 680 с.
2. Співак В. М. Політико-правовий та соціокультурний виміри глобалізації: монографія. К.: Логос, 2011. 416 с.
3. Герасіна Л.М. Глобалізаційні процеси як виклики світосистемній структурі : [тези до Всеукр. наук.-практ. конф. «Україна перед глобальними викликами сучасності» (XXVII Харківські політологічні читання) (Харків, 5 черв. 2014 р.)]. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. Харків, 2014. № 4. С. 241–244.
4. Dixit A. A Repeated Game Model of Monetary Union. *The Economic Journal*. 2000. № 110 (466). pp 759–780.
5. Furubotn E., Richter R. Institutions and Economic Theory: The Contribution of the New Institutional Economics. *Journal of Public Finance and Public Choice*. 2000. N 18 (2). pp. 187–189.
6. Формування та реалізація публічної політики в умовах глобалізації: монографія / авт. кол. : В.І. Шарий [та ін.]; за заг. ред. В.І. Шарого. Черкаси : видавець Чабаненко Ю. А., 2018. 380 с.
7. Глобальна економіка: Навчальний посібник / Н.М. Вдовенко, Л.В. Богач, В.Л. Гераймович, К.С. Кваша, М.М. Павленко. К. : НУБіП України, 2017. 319 с.